

DISZLEXIÁS GYEREKEK A JAVÍTÓINTÉZETBEN!?

(Módszertani levél)

*"Engem ne emeljen a magasba senki,
ha nem tud addig tartani, míg
tényleg megnövök.
Guggoljon ide mellém, ha nem csak
hallani, de érteni akar, hogy közel
legyen a szívdobogásunk."*

A diszlexiáról szerzett tudásunk rövid áttekintése

1. A diszlexia fogalma, jelensége, aránya

A dyslexia a görög dys (hibás) és lexia (olvasás) szóösszetételből ered.

A diszlexia több részképesség zavar együttese, amely az anyanyelvi képességfejlődés talaján jön létre. A pszichológia és gyógypedagógia a tanulási zavarok közé sorolja.

A diszlexia jelenségének többféle definíciója létezik. Én két definíciót említek meg; az egyik a DSM-IV, a pszichiátriai diagnosztika kézikönyvben található:

"F81.0 Olvasási zavar

A) Az olvasási teljesítmény, az olvasás pontosságát vagy megértését egyénileg, standardizált tesztekkel vizsgálva, lényegesen alatta marad a személy biológiai kora, mért intelligenciája vagy a kor szerinti képzettség alapján elvárhatónak.

B) Az előbbi jelentősen kihat az iskolai teljesítményre az olvasási jártasságot igénylő mindennapi élettevékenységekre.

C) Ha érzékelési deficit van jelen, az olvasási nehézségek meghaladják az ahhoz rendszerint társuló zavar mértékét."

A másik, mely szerintem a legátfogóbb, Meixner Ildikóé: "a dyslexia viszonyfogalom: diszharmónia a gyermekkel szembeni jogos elvárások (pl. a gyermek adottságai), az olvasás-írás tanítására szánt idő és gyakorlási mennyiség, valamint az eredmény között."

A diszlexia multifaktorális jelenség, ugyanis ha a sok diszlexiára utaló tünet közül csak egy van jelen, a gyerek még nem diszlexiás, mert az agy rugalmas működése kompenzálni tudja a hibát. Abban az esetben viszont, ha több (4-5) egyszerre megjelenő tünetet észlelünk, a gyerek diszlexiás.

Továbbá multikauzális jelenség is. Többféle ok húzódnak meg a diszlexia kialakulása mögött.

Óvatos becslések szerint a diszlexia előfordulási aránya a beiskolázási korosztály kb. 7-10%, egyesek szerint ennél jóval több, mások szerint kevesebb. (Ennek magyarázata a még nem egységesített, standardizált diagnosztikai eljárásokban keresendő.)

Eddigi felmérések arra utalnak, hogy 4-10-szer több a fiú a diszlexiások között, mint a lány.

2. A diszlexia tünetei iskoláskorban

Az olvasás hibái (Meixner alapján):

- " betűtévesztések vizuális és/vagy fonetikai hasonlóság alapján (pl.: é - ó, f - t, p - t, b - d, stb.)
- " betűkihagyások, -betoldások (alma - ama, friss - firis)
- " szótagkihagyások, -betoldások, -cserék (pepecsel - pecsel, bogár-Gábor)
- " reverziók (megfordítások)(b - d, p - q, el - le,)
- " inverziók - megfordítás felülről lefelé - (t - f, u - n, W - M)
- " rossz kombináció (pl.: "sokan voltak az udvaron" helyett, "sokan volt az udvarban" - olvas a gyerek)
- " elővételezések (pl.: tőle- tele - a szó közepén levő betű hasonul a szóvégihez)
- " perszeveráció - megtapadás - (A gyerek az előző szó egyik betűjénél megtapad, és tovább viszi a következő szóra. Pl.: nyájas - gyanús - "nyanus")
- " szóroncsok (A betűk több mint 80%-a téves, vagy rossz helyen van. Pl.: pacás - pacaltos, könnyű - kunu)
- " gyakori ismétlések, újratekintések (Nem biztos magában a gyerek, ezért többször is elolvassa a szót magában.)
- " rossz olvasástechnika
- " szövegértési hibák
- " lassú olvasási tempó
- " A diszlexiásoknál megbomlik a szövegösszefüggés.

Az írás hibái (Meixner alapján):

Grafomotoros hibák (a gyerek kézmozgását kell figyelni)

- " görcsös ceruzafogás
- " a ceruza gyakori és felesleges felemelés
- " a vonalvezetésben hasonló betűk tévesztése (f - l - b - h - k, u - v)
- " szétesett íráskép
- " az íróeszköz egyenetlen nyomatékolás (baba)

Az olvasásban fellépő hibák írásban is megjelennek.

Szövegtagolási hibák:

- " egybeírási és különírási hibák
- " szöveget tagoló írásjelek hiánya
- " nagybetűhasználat hibái (pl.: Nem kezd nagybetűvel a mondatot.)
- " szavak egybeírása (Nem hallja a szótaghatárokat, pl.: katinemiszikteát.)
- " a toldalékot külön írja a szótól (káv é ban, vezet nek)
- " a diktált szöveg elfelejtése, átírása

Helyesírási hibák:

Pl.: kettőzések, hasonulások, ékezetek helytelen használata, megváltoztatott szórend)
Lassú írástempó.

Magatartásban megnyilvánuló tünetek:

"Linder szerint a dyslexiások 90%-ánál fordulnak elő magatartási zavarok."
Nyugtalanág, dekoncentráltág, változó teljesítmény, fáradékonyság, önbizalomhiány, befelé fordulás, agresszió stb.

3. A diszlexia korrekciójának terápiai, törvényi és egyéb lehetőségei

Sokféle vizsgálati eljárással dolgoznak ma a szakemberek a diszlexia kiszűrésére. (Meixner - féle szókinccs- és olvasási vizsgálat, Gósy Mária GMP tesztje, Inizan-teszt, Mssst teszt) A vizsgálatra az ötödik, hatodik életév az optimális életkor, mert az ekkor elkezdett fejlesztéssel, ami akár két évig is tarthat, felzárkóztathatjuk a gyermeket, pótolhatjuk a hiányokat még iskolakezdés előtt.

A magyarnyelvű diszlexia prevenciós és reedukációs terápia kidolgozója Meixner Ildikó. (Olvasólapok, Játékház c. könyvcsoomag.) Ez a módszer a leghatékonyabb, mely szükség esetén alapozó terápiákkal (Aires, Frostig, Delecató) is kiegészíthető. Ezek elsősorban mozgásfejlesztéssel foglalkoznak.

A prevenciós módszer lényege: a tünetekben megjelenő hiányosságok fejlesztése, korrigálása. A módszer nem vált el a beszédfejlesztéstől, így a gyerekek nem csak látják a betűket és hallják a hangokat, képesek lesznek azt megérezni, hogyan keletkeznek az egyes betűképekből hangok. A speciális olvasás-, írástanításon kívül nagy hangsúlyt fektetnek a téri tájékozódás, nyelvi készség, ritmus fejlesztésére is. A módszer egyénre szabható, tehát teljes mértékben a gyerek határozza meg a tanítás, tanulás tempóját. Csak annyi és olyan fejlesztést kap, amennyi és amilyenre diszlexiája szempontjából szüksége van.

Sajnos az esetek többségében csak hetedik, nyolcadik vagy későbbi életévben veszik észre a diszlexiát. Addigra a másodlagos magatartási tünetek kialakulása is nehezíti a terápiát, mert szinte minden alkalommal azzal kell kezdeni a munkát, hogy a gyerekekkel elhitessük ő nem buta és van esélye, hogy ezt önmagának és környezetének is bebizonyítsa. További nehézségeket okoz, hogy a beidegződött rossz sémákat kijavítsuk. (pl.: olvasás technika)

Ezek a gyerekek is átesnek hasonló vizsgálatokon, mint az óvodások, de nekik már olvasás- és írástudásukat is be kell mutatniuk. A vizsgálatok után reedukációs terápián vehetnek részt, mely ugyanazokon az alapokon nyugszik, mint a prevenciós terápia. A reedukációs munkát kiegészítő tankönyvek segítik.

A gyerekek felméréseivel és fejlesztésével a nevelési tanácsadók szakemberei (gyógypedagógusok, fejlesztő pedagógusok, pszichológusok) foglalkoznak, illetve magánórák keretében fejlesztő pedagógusok. Egyre elterjedtebb a tanítók körében a Meixner-módszer alapján történő osztályszintű olvasás és írástanítás is.

A diszlexia nem betegség, hanem részképességzavarok együttese. Az időben észrevett, kezelt diszlexia idősebb korra elhalványodik, de a maradványtünetek még felnőttkorban is fellelhetők. (pl. Nem tökéletes az illető helyesírása, hangos olvasása, vagy csúnyán ír.) Ez azonban nem akadályozza annak, hogy mérnök, építész, orvos, agrármérnök, vagy akár újságíró is lehessen a diszlexiás fiatalból. A terápiák ugyanis a korrigálás, fejlesztés mellett lehetőséget adnak arra, hogy a diszlexiás gyerekek, felnőtt megtanuljon együtt élni problémájával, felismerje, és azonnal javítsa ebből adódó hibáit.

Törvényi rendelkezés is biztosítja a tanulási nehézségekkel küzdő tanulók pozitív diszkriminációs lehetőségeit. Az 1993. évi LXXIX. számú közoktatás szabályozásáról szóló törvény 30.§-ának (9) bekezdése alapján a tanulási nehézséggel küzdő tanulót "az igazgató mentesíti - a gyakorlati képzés kivételével - egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből az értékelés és minősítés alól" (1. sz. melléklet) a nevelési tanácsadó vagy a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ha a tanuló a magyar nyelvtan helyesírási részéből és/vagy idegen nyelvből kap felmentést, a tanulónak részt kell vennie az órákon, de nem kap osztályzatot. Lehetőség van arra is, hogy a gyermek vagy csak szóbeli, vagy csak írásbeli beszámolót tegyen. Ez a különböző vizsgák alkalmával is kérhető.

Abban az esetben, ha a tanuló egy vagy több adott tantárgyból teljes felmentést élvez, érettségi vizsgáján választhat az adott tantárgy helyett más tantárgyat. A közoktatási törvény és az érettségi vizsgaszabályzatban foglaltak szerint.

Környezetemben több olyan diszlexiás gyerek is él, akiket nem osztályoznak idegen nyelvből, magyar nyelvtan helyesírási részéből, vagy írásos dolgozatok helyett szóban felelnek. Beszámolóik szerint a házi feladatokat ugyanúgy el kell készíteniük, mint az osztálytársaiknak, de nem izgulnak az órákon és tanulmányi eredményük is javult; az ő szavaikkal élve "több ragad rájuk".

Ugyancsak a környezetemben él az a fiatalember is, aki hétévesen került pszichológushoz és logopédushoz magatartási problémák és beszédhiba miatt. 14 éves volt, amikor diszlexiát diagnosztizáltak nála. Gimnáziumi éve alatt sikerült őt felmenteni a magyar nyelv és helyesírás osztályzása alól. Sikeresen leérettségizett, irodalmi írásbeli dolgozatának helyesírását nem minősítették.

Idén fejezte be sikeresen egyetemi tanulmányait, agrármérnök lett, de még nem tudott nyelvvizsgázni.

A felsőoktatásban tanuló diszlexiás fiatalok legnagyobb problémája az idegen nyelvvizsga. Nyelvvizsgákat bonyolító intézményektől annyi segítséget kapnak ezek a fiatalok, hogy írásbeli vizsgájukat egy órával tovább írhatják, és helyesírásukat másképpen bírálják el, vagyis könnyített nyelvvizsgát tehetnek.

Felnőtt korban, ha pl. nincs előzetes diagnózis a diszlexiáról, és a főiskola éve alatt derül ki, igazságügyi orvos szakértő állapítja meg a diszlexia tényét, igen jelentős összegért.

Antiszocializáció és iskolai ártalmak

Tudvalevő, hogy az ember egy hármas egységben válik személyiséggé. Meghatározó tényező az életében azok a genetikai információk, melyeket a szüleitől kap. Ezt kiegészítve a biológiai tényezők, mint pl. az idegrendszer egyéni, sajátos volta. Ezek már egy egyedi fejlődési vonalat jósolnak. Ezzel párhuzamosan (már a fogantatás pillanatától kezdve) a gyermek fejlődését a pszichés, érzelmi információk is befolyásolják. Akarják-e őt a szülei, szeretettel fogadják-e, elfogadóak vagy elutasítóak stb.? A hármas egység a szocializációs közeggel egészül ki, melynek egyik színtere a család és közvetlen környezete, a másik a nevelési és oktatási intézmények.

Bármely egység sérül, a fejlődési vonal is sérülni fog. Az esetek bizonyos részében az egyén képes kompenzálni, főleg, ha célirányos segítséget kap. Ha csak az egyik terület sérül, jó esélye van arra, hogy a másik kettőből nyerjen annyi erőt, mellyel képes továbblépni a következő fejlődési lépcsőfokra úgy, hogy megmarad egészséges személyiségnek. Ezek a krízishelyzetek, melyek általában pár hétig tartanak, és arra sarkallnak, hogy az egyén kilépjen ebből a szorító helyzetből a lehető leghamarabb. Minden krízishelyzet lehetőség a fejlődésre. A probléma akkor válik súlyossá, ha ezek a krízishelyzetek nem oldódnak meg.

A hármas egységből én a másodlagos szocializációs közeget emelem ki. Szakemberek már rávilágítottak arra, hogy léteznek óvodai, iskolai ártalmak, melyek az antiszocializáció okai között szerepelnek.

Én arra vagyok kíváncsi, vajon az intézetbe került növendékek hány százalékánál mutathatóak fel ezek az ártalmak.

Gondolok itt arra, miért vált kudarc orientálttá az ismeretek megszerzésében a fiatal (túl azon, hogy a legtöbb növendék háttérében nem részesíti előnyben a tudást, mint értéket), fellelhetők-e részképesség zavarok? Ha igen, milyen arányban? Ez (ezek) mennyire befolyásolták a fejlődés menetét, a teljesítményt, a viselkedést? Adódtak-e ebből konfliktusok? Ha igen, miért és hogyan sikerült megoldani, vagy nem megoldani? Kimutatható-e a korai felismerés hiánya, szerepe? (Korai felismerés alatt az 5-6 éves kort értem.)

Kaptak-e problémájuknak megfelelő segítséget (pl. diszlexia prevenció, reedukáció)? Ha igen, milyen típusút? Ki és hogyan segített nekik?

A peremre sodródás hátterében meghúzódhatnak-e a nem megfelelően, vagy egyáltalán nem kezelt

tanulási nehézségek? Ebből vajon hány gyermek diszlexiás? Mennyire egyedi vagy általános ez a helyzet?

Tapasztalataim az intézetben

Tény, hogy az intézetbe került fiatalok súlyos hiányosságokkal kerülnek be. Ezek közül a legszembetűnőbbek az iskolai, tudásbeli hiányok.

Rendkívül nehezen szokják meg a napi tanulás terhét, hiszen kiestek a ritmusból, nincs jó alap, amire építeni lehet, nincs motiváció.

Egyre több a funkcionális analfabétaként bekerülő fiú is.

Szegényes a szókincsük, a hallott szöveget is sokszor félreértelmezik, az írott szöveg értése pedig teljesen sikertelen a számukra.

Sokan vannak, akik nehezen fejezik ki magukat, aminek nem csak a szűk szókincs az oka, hanem a szómeztalálási nehézség is. (A szó és hozzákapcsolódó tartalom meg van a gyerek fejében, de nem jut eszébe.)

Dysgrammatizmus (ragok, toldalékok, többes szám stb. nem megfelelő használata) is erőteljesen jellemzi beszédüket, írásukat.

Megfigyelhető mennyire gyenge szövegemlékezetük van, ami nagyon megnehezíti a leckék megtanulását és felmondását. Mondatalkotásuk is szegényes. Többszörösen összetett, logikusan felépített mondatokat nem tudnak spontán alkotni.

Új szavak tanulása is nehézséget jelent, különösen, ha "annak semmi értelme". (feudalizmus, offenzíva stb.)

Az olvasás és írás hibái pedig sok-sok esetben ugyanazok, mint a diszlexiás gyermekeknél.

Mind e mellett azt is látnunk kell, hogy a legtöbb növendéknél, roma volta miatt, működhet az a nyelvi korlát is, melyet a szakirodalom korlátozott kódnak hív.

(Pl. Az értelmiségi gyerekeknél kifejtett kód működik; nem lesz hátrányuk, mert minden helyzetre lesz adekvát kódjuk.)

Sokszor teszem fel magamnak azt a kérdést, hogyan fog az ilyen fiatal eligazodni a bürokrácia útvesztőiben, hogyan fog tájékozódni, és hogyan fogja megvédeni magát, ha alá akarnak vele íratni egy számára kedvezőtlen szerződést. Hogyan fog boldogulni a munkaerőpiacon? Hogyan fog kérelmeket írni vagy szerencsésebb esetben önéletrajzot? És hogyan képviseli esetlegesen magát a bíróság előtt, ha nem érti, mit mond a bíró?

Megoldási lehetőségek

Szerintem, az előzőek miatt fontos felméréseket végezni minden, az intézetbe kerülő fiatalnál.

A felmérés részletei:

Szókincsvizsgálat

Szövegértés

Olvasástechnika

Betűismeret

Íráskészség

Helyesírás

IQ vizsgálat kizárólag non-verbális teszttel (Pl.: Snijders-Oomen)

Ezt követően pedig kiscsoportos fejlesztő foglalkozásokkal megsegíteni a növendékeket heti minimum 2x1 órában.

A vizsgálat során különbséget kell tenni a tanulási nehézségekkel küzdő és a tanulásban akadályozott fiatalok között, mert a tanulási nehézségekkel (diszlexia stb.) küzdő fiataloknál rendszeres terápia mellett jelentős javulás érhető el, míg a tanulásban akadályozott fiatalok fejlesztése más terület.

2005. szeptember

Maldrik Erzsébet